

Eva Serra i Puig

(27.7.1942 - 3.7.2018)

El 3 de juliol de 2018 es va produir el traspàs d'Eva Serra i Puig, un dels grans referents de la historiografia catalana de les darreres quatre dècades. Nascuda a Barcelona l'any 1942, la seva infantesa i primera joventut estigueren marcades per l'ambient de repressió i de penúries morals i materials de la postguerra. Una repressió i un exili interior que va viure en el mateix cercle familiar, per la depuració i relegació professional del seu pare, l'arqueòleg i prehistoriador Josep de Calassanç Serra i Ràfols, un dels deixebles més destacats de Pere Bosch i Gimpera. En aquells anys durs, viscuts en una família de valors republicans i catalanistes, Eva Serra també va conèixer la lluita tenaç del grup d'intel·lectuals i activistes amb els quals es relacionava el seu pare per tal d'endegar la represa cultural i nacional de Catalunya. Unes vivències que forjaren una personalitat que sempre estaria guiada per conviccions d'absolut compromís amb el treball científic i amb el país. Qualsevol que l'hagi tractada, sap perfectament que, darrere l'aparença de la seva fragilitat física, hi havia una historiadora i una activista política d'una fortalesa extraordinària.

L'any 1966, Eva Serra va publicar el seu primer llibre, *La Guerra dels Segadors*, tot abordant una temàtica històrica que marcaria la seva trajectòria investigadora posterior. Paga la pena remarcar que aquell llibret de cent onze pàgines era el sisè títol d'una col·lecció de divulgació de l'editorial Bruguera que portava per títol «Quaderns de Cultura. Una Universitat Popular», una col·lecció en què, durant els anys seixanta i inicis dels setanta, van col·laborar autors com Maurici Serrahima, Albert Jané, Salvador Pàniker, Eusebi Colomer o Francesc Candel. Aquest va ser un text confegit quan Eva Serra tenia poc més de vint anys, quan encara no havia acabat els seus estudis de filosofia i lletres, però ja s'hi entrelluca el seu tremp d'historiadora. Així, apartant-se de les interpretacions d'autoritats acadèmiques reconegudes, com Jaume Vicens Vives o John H. Elliott, que veien el règim institucional català anterior a 1714 com una rampoina enmig de la moder-

nitat de les grans monarquies de nou encuny, una jove Eva Serra asseverava que «les constitucions catalanes eren privilegis oligàrquics, és cert, però també eren l'única arma de què disposava el país per fer front a l'absolutisme, que és el mateix que dir la castellanització».

L'interès de la jove Eva Serra per la Guerra dels Segadors provenia d'una motivació doble. D'una banda, a mitjan dècada dels anys seixanta, els fets de 1640 constituïen un referent històric per al Front Nacional de Catalunya, el moviment independentista en què ella militava, ja que entrellaçaven lluita política i mobilització popular. Però, d'altra banda, l'interès per la Guerra dels Segadors obeïa també a unes experiències vivencials. L'Eva i els seus germans s'havien criat al barri del Guinardó, però sempre mantingueren una relació molt intensa amb el de Sant Andreu del Palomar. Les restes de l'anomenada *capella dels Segadors* de l'església de la plaça de l'Orfila havien captivat l'atenció de la jove Eva Serra perquè allà, la jornada del 22 de maig de 1640, s'hi havien reunit els pagesos i el sometent popular que entrà a Barcelona per primera vegada i alliberà el diputat Francesc Tamarit de les presons reials. I, com avui tenim ben documentat, aquest episodi fou clau en el procés de la ruptura política entre la Cort de Madrid i les institucions catalanes.

Després de treballar en diversos projectes editorials —entre els quals la *Gran enciclopèdia catalana*, on es pot trobar un feix d'articles de la seva autoria d'una alta qualitat—, l'any 1970 inicià la seva carrera acadèmica a la recentment creada Universitat Autònoma de Barcelona, compartint departament i afanys de renovació universitària i historiogràfica amb un il·lusionat grup de joves professors, entre els quals s'hi comptaven Josep Termes, Josep Fontana, Albert Balcells i Borja de Riquer. L'any 1975 és traslladà a la Universitat de Barcelona per, posteriorment, impartir docència a la Universitat Pompeu Fabra (entre 1991 i 1997), i un altre cop a la Universitat de Barcelona, de la qual, d'ençà el 2012, seria professora emèrita.

La tasca desenvolupada per Eva Serra durant aquestes dècades ha resultat cabdal per a l'embranchida de la historiografia modernista catalana. Primerament, volgué encaminar la seves recerques cap a l'estudi de la vessant social i econòmica de la Guerra dels Segadors per esclarir els orígens de la revolta pagesa. Tanmateix, en no trobar unes fonts similars a les que havien permès a altres autors, com Boris Porchnev, analitzar els grans aixecaments camperols del Sis-cents, optà per aprofundir en el context general de les relacions de producció del camp català durant aquella centúria, tot incardinant l'estudi de l'economia agrària amb el de les relacions jurídiques i socials. Fruit d'aquest treball desenvolupat els anys setanta fou la seva tesi doctoral que, dirigida per Emili Giralt, fou presentada a la Universitat de Barcelona l'any 1978, i que seria publicada deu anys després

per l'editorial Crítica amb el títol *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*.

Crec que paga la pena remarcar que en les seves recerques, fossin en el camp de la història agrària o de la història politicoinstitucional, Eva Serra sempre va estar atenta a incorporar-hi amb un sentit crític les aportacions teòriques i metodològiques derivades de l'evolució de la historiografia europea. Al mateix temps, però, també sempre va usar i apreuar la rica tradició historiogràfica d'estudiosos d'història del dret, d'història de l'Església i d'història local que, des de finals del vuit-cents i sovint al marge del món acadèmic, han realitzat a Catalunya una tasca sovint menysvalorada. El treball imponent de personalitats com Joan Serra Vilaró, Josep M. Pons i Guri, Antoni Pladevall, Jaume Codina o Eduard Junyent queda recollit i vindicat en els textos d'Eva Serra.

L'any 1991, a *1640. Una revolució política. La implicació de les institucions*, publicat per l'editorial Crítica, Eva Serra va realitzar una nova valoració sintètica del significat de la Guerra dels Segadors en la trajectòria de la formació històrica catalana. En definir els esdeveniments de 1640-1641 com una revolució política que va emprar i actualitzar el patrimoni institucional i legislatiu heretat dels segles medievals per defensar la comunitat catalana de l'investida fiscal i militar de l'absolutisme monàrquic de Felip IV i Olivares, Eva Serra remarcava que «les “aristocràtiques” constitucions i les “oligàrquiques” institucions salvaren el país de tants estralls i malvestats».

Encara que, tal com hem vist, la producció investigadora posterior hagi seguit camins prou rics i variats quant a les temàtiques d'estudi, indubtablement el gruix principal dels seus esforços durant les tres darreres dècades s'ha encaminat a l'anàlisi de les estructures institucionals i legislatives del constitucionalisme català anterior a 1714, unes recerques que s'han vertebrat a partir de dos grans eixos. El primer seria proporcionar una base documental per a la seva anàlisi a partir de l'edició de textos cabdals per al coneixement de les Corts, la Diputació del General i el Consell de Cent en els segles de la primera modernitat. Acompanyada d'un equip de deixebles qualificats, Eva Serra ha abordat la publicació, en la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», de diversos processos de les Corts de 1585, 1705-1706 i de la Junta General de Braços de 1713-1714. Així mateix, dins la col·lecció «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica» de l'IEC, ha editat els llibres de l'ànima de la Diputació del General i del Consell de Cent (aquest darrer, en curs de publicació), és a dir, la relació de les persones amb drets de representació política en les dues principals institucions del país.

El segon gran eix d'aquesta línia de recerca sobre les estructures institucionals i legislatives de la Catalunya moderna s'ha concretat en un seguit d'articles i monografies que han examinat els fonaments teòrics i la pràctica política del «constitucionalisme antic»

català. En aquestes obres, Eva Serra ha remarcat els valors de representativitat, participació política, control i regulació del poder executiu sobre la base d'un criteri d'interès col·lectiu, així com la capacitat d'evolució que tenia el règim institucional i legal català anterior a 1714. Aquest feix de treballs de base documental i d'anàlisi històrica ha desarmat amb bases empíriques incontestables la vella cançó segons la qual les institucions i el règim constitucional català eren un model polític medieval, retardat, oligàrquic i corrupte que inevitablement havia de ser arraconat pel model modern, centralitzador i unitarista de matriu castellanocortesana.

Eva Serra, que l'any 2008 va rebre el Premi Justícia de Catalunya per l'enorme tasca realitzada en aquest camp de la història institucional i legislativa de la Catalunya moderna, va emprar les solemnitats acadèmiques per a divulgar aquestes idees. Així, en el discurs de recepció com a membre numerària de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC, llegit el novembre de 2003 amb el títol «Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica», afirmava que les institucions històriques catalanes «eren la representació d'uns interessos més horitzontals que la monarquia de base clarament aristocràtica i també la garantia de la defensa de la identitat política secular d'una formació social concreta». També, en la conferència de l'any 2015 pronunciada al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona per commemorar l'emblemàtica jornada de l'Onze de Setembre de 1714, la qual portava el significatiu títol «La potencialitat democràtica de la Catalunya històrica», Eva Serra va defensar la tesi que en aquesta data els catalans no celebren cap derrota, sinó que reivindiquen un model polític i social avançat i modern, ja que, a inicis del segle XVIII, Catalunya «era una societat políticament molt madura, que estava encarant una contemporaneïtat segons el model britànic i holandès tot reactualitzant els vells instruments».

Aquest llegat investigador, ben generós en quantitat i qualitat, seria més que suficient per a fer d'Eva Serra un referent cabdal de la historiografia catalana; però, també ho és per un altre motiu tant o més important: Eva Serra sempre va viure d'acord amb els valors i les idees que va defensar, tot conjuminant honestedat i rigor científic, les dues bases principals que atorguen credibilitat al treball intel·lectual de l'historiador.

Text llegit pel senyor Antoni Simon i Tarrés en el Ple del dia 13 de setembre de 2018